Indian Social & Research Foundation, Akola

KALA MAHAVIDYALAYA MALKAPUR, AKOLA (MS)

(Reaccredited by NAAC)
(Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati)
In collaboration with
Panchasheel teachers education society, Akola

DR. MANORAMA & PROF. HARIBHAU SHANKARRAO PUNDKAR ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE, BALAPUR DIST. AKOLA (MS)

(AFFFILIATED TO SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY, AMRAVATI)

&

AKOLA DISTRICT POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION (Reg.MH-38-2023)

organise

Two-Day Online Interdisciplinary National Conference on

19th & 20th SEP 2025

on

"The Contribution and Relevance of Comprehensive Resources in the Formation of Human Values"

PATRON
Dr. D. H. Pundkar
President, Indian Social & Research Foundation, Akola.
Principal, Dr. Manorama & Prof. Haribhau Shankarrao Pundkar Arts, Commerce and Science College, Balapur Dist. Akola (M.S.), &
President, Akola District Political Science Association

ORGANISER
Dr. Gitali S Pande

SECRETORIES OF THE CONFERENCE
Dr. Dilip H Suryawanshi
Dr. Anant B Kharche

RESEARCH NEBULA
IMPACT FACTOR 8.137 (SJIF)
www.ycjournal.net
Impact Factor 8.137
ISSN 2277-8071
Special Issue September 2025
J-Gate INDEXED
ISSN 2277-8071
DOI PREFIX 10.22183
Indexed in the ICI Journals Master List
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

SPECIAL ISSUE

RESEARCH NEBULA

An International Refereed, Peer Reviewed & Indexed Quarterly Journal

TWO-DAY ONLINE INTERDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE ON

THE CONTRIBUTION AND RELEVANCE OF COMPREHENSIVE RESOURCES IN THE FORMATION OF HUMAN VALUES

On 19th & 20th September, 2025

Organized by

Indian Social & Research Foundation, Akola

KALA MAHAVIDYALAYA MALKAPUR

AKOLA (M.S.)

In Collaboration with

Panchasheel Teachers Education Society, Akola

DR. MANORAMA & PROF. HARIBHAU SHANKARRAO PUNDKAR ARTS, COMMERCE & SCIENCE COLLEGE

BALAPUR, AKOLA (M.S.)

&

AKOLA DISTRICT POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION

(Reg.MH-38-2023)

Published on 19th September, 2025
www.ycjournal.net
Impact Factor 8.137

87.	अमोल मधुकर ताळे, डॉ. प्रा. टी. डी. राजगुरे	स्वातंत्र्यानंतर महाराष्ट्र राज्यात व्यावसायिक शिक्षणाचा विकास	470
88.	श्री. सुनील यशवंतराव देशमुख	मानवी मूल्यांच्या निर्मितीत सर्वसमावेशक साधनसंपतीचे योगदान आणि उपयुक्तता	477
89.	अमिता मनोज चौधरी	स्वामी विवेकानंदांचे मूल्याधिष्ठित शिक्षणदर्शन: विश्लेषणात्मक अभ्यास	481
90.	डॉ. आशु आल्हाद भावसार- धारस्कर	मानवी मूल्ये : सामाजिक व सांस्कृतिक स्रोतांचा मुलाधार	485
91.	कु. श्रेया सुचेता पटवर्धन. प्रा.डॉ. संगीता बापट	मानवी मूल्यांच्या घडणीत संगीताचे योगदान : एक शास्त्रीय अभ्यास	492
92.	डॉ. राहुल भारती	वैश्वीकरण में मानवीय मूल्य	498
93.	डॉ.अशोक सुखदेव राठोड	भारतातील प्राचीन काळातील पंचायतराज व्यवस्थेचा अभ्यास	502
94.	प्रा.डॉ.सुरेश माळशिखरे	प्राचीन भारतातील नैतिक मूल्य-एक ऐतिहासिक अध्ययन	507
95.	डॉ. दिपाली प्रल्हादराव गावंडे	भारतीय समाज-संस्कृती आणि मराठी भाषा	510
96.	डॉ. दिलीप ह. सूर्यवंशी	महात्मा गांधी आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या चिंतनातील, व्यक्ती विकास आणि सामाजिक समन्वय साधनांची आवश्यकता व प्रसंगिकता	514
97.	प्रा. ए. बी. भावसार	मूल्यसंस्कार आणि संतसाहित्य	518
98.	डॉ. शैलेंद्र चव्हाण अतुल र. पडोळे	लोकशाही आदर्श, नागरिकत्व आणि मानवी मूल्यांच्या निर्मितीमध्ये अहिल्याबाई होळकर यांची भूमिका	524
99.	डॉ. विकास बी. चांदजकर	लोकशाही मूल्यांच्या रक्षणात नागरी संस्थांची भूमिका	528
100.	डॉ. राजकुमार बोन्डे	ग्रंथालयातील ज्ञान व्यवस्थापनात ग्रंथपालांची भूमिका	534
101.	डॉ. ओमप्रकाश साहेबराव बोबडे	प्राचीन भारतीय वैदिक साहित्यातील उपनिषदांचा सद्यकालीन समाजावर असलेला नैतिक प्रभाव.	539
102.	प्रवीण राजकुमार भगत	लोकशाही आदर्श, नागरिकत्व आणि राजकीय साधनसंपती : मानवी मूल्यनिर्मितीतील परस्परसंबंध	543
103.	वर्षा मुरलीधर मेश्राम डॉ अपर्णा ऐस चौधरी	वाचन अभिरुची आणि सामाजिक माध्यम	549
104.	डॉ. गजानन संतोषराव कुबडे	मानवी विकास आणि शासन	554
105.	डॉ. अनुप्रिता जगन्नाथ मापारी	ऐतिहासिक संसाधनांतून मानवी मूल्यांची निर्मिती	560
106.	डॉ.वंदना मधुकरराव देशमुख	मानवी मूल्य, व्यक्तिमत्व विकास आणि शास्त्रीय संगीत संबंध	565
107.	डॉ. बळीराम परशराम अवचार	सामाजिक व सांस्कृतिक संसाधने: मानवी मूल्यांचा आधारस्तंभ	570
108.	डॉ नितीन उल्हासराव सराफ	शिवाजी महाराजांनी मूल्यनिर्मितीसाठी आपल्या मावळ्यांवर केलेले संस्कार : एक अभ्यास	578
109.	डॉ. सचिन सुरेशराव बंडगर	वैदिक और पौराणिक संगीत	582

RESEARCH NEBULA
IMPACT FACTOR 8.137 (SJIF)
www.ycjournal.net
Impact Factor 8.137
ISSN 2277-8071
Special Issue September 2025
WORLD JOURNALS

Two-Day Online Interdisciplinary National Conference on

THE CONTRIBUTION AND RELEVANCE OF COMPREHENSIVE RESOURCES IN THE FORMATION OF HUMAN VALUES

On 19th & 20th September, 2025

KALA MAHAVIDYALAYA MALKAPUR, AKOLA (M.S.)

In Collaboration with

DR. MANORAMA & PROF. HARIBHAU SHANKARRAO PUNDKAR ARTS, COMMERCE & SCIENCE COLLEGE, BALAPUR, AKOLA (M.S.)

&

AKOLA DISTRICT POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION (Reg.MH-38-2023)

लोकशाही मूल्यांच्या रक्षणात नागरी संस्थांची भूमिका

डॉ. विकास बी. चांदजकर

एम. एस. गोटे महाविद्यालय वाशिम

मो.9764294888

vlkaschandajkar@gmail.com

सारांश- लोकशाही, नागरिकत्व आणि मानवी मूल्यांच्या निर्मितीमध्ये राजकीय संसाधनांची भूमिका महत्त्वाची आहे. राजकीय संसाधने म्हणजे, कायद्याचे राज्य, निवडणूक प्रक्रिया, न्यायव्यवस्था, आणि नागरिकांचा सहभाग. या संसाधनांचा योग्य वापर लोकशाही मूल्यांची जोपासना करतो, नागरिकांमध्ये नागरिकत्वाची भावना वाढवतो आणि मानवी मूल्यांचा आदर करतो. नागरी संस्था लोकशाहीचा एक महत्त्वाचा भाग आहेत आणि त्यांची व्याप्ती सतत वाढत जात आहे. मूल्ये, सामाजिक नियम आणि संस्थांना प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे. अनेक वेळा जेव्हा नागरी संस्था लोकांच्या वेगवेगळ्या गटांबद्दल असहिष्णु बनतात, ज्यामुळे लोकशाहीला आव्हान मिळू शकते. या महत्त्वाच्या घटकांद्वारे आपण लोकशाहीला कसे प्रोत्साहन देऊ शकतो याबद्दल आपण राजकीय संघटना, नागरी संस्था, खाजगी क्षेत्र महत्त्वाची भूमिका बजाऊ शकतात. पारदर्शकता आणि जबाबदारीला प्रोत्साहन देण्याची भूमिका , तसेच समाजातील सर्व सदस्यांना लाभदायक अशा विविध सेवा प्रदान करणे हे महत्त्वाचे आहे. नागरी संस्था केवळ पांढऱ्या मध्यमवर्गीय व्यावसायिकांनी बनलेली नसतात; त्यात विविध घटकांचा समावेश असतो जे राजकीय प्रक्रियांमध्ये निष्पक्षता सुनिश्चित करण्यास मदत करू शकतात.

प्रस्तावना लोकशाही ही जगातील एक आवश्यक राजकीय व्यवस्था आहे. समाजाचे व्यवस्थापन करण्यात सर्व लोकांचा सहभाग असावा आणि ते त्यांच्या सरकारला जबाबदार धरू शकतील याची खात्री करण्यासाठी ती तयार करण्यात आली आहे. तथापि, काही वेळा लोकशाहीला अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागतो. यामध्ये, लोकशाहीच्या भविष्यासाठी

महत्वाच्या असलेल्या काही महत्त्वाच्या घटकांचा शोध घेणार आहोत आणि असहिष्णुता लोकशाहीवर कसा परिणाम करते, राजकीय संघटनांची भूमिका आणि नागरी समाज, व्यावसायिक संघटना, खाजगी क्षेत्र, भागधारकांची भूमिका यावर विचार करणार आहोत. लोकशाहीला चालना देण्यासाठी नागरी समाज हा एक महत्वाचा भाग आहे. अनेक लोकांचा असा विश्वास आहे की नागरी समाजांच्या मजबूत उपस्थितीशिवाय, सर्व नागरिकांचे हक्क सुनिश्चित करण्यात लोकशाही तितकी प्रभावी ठरणार नाही.

लोकशाहीला चालना देण्यासाठी नागरी संस्था महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतात ती म्हणजे राजकारणमध्ये रस असलेल्यांना शिक्षित करणे आणि नागरी सहभागाला प्रोत्साहन देणे. अनेक राजकीय विश्लेषकांचा असा विश्वास आहे की त्यामुळे लोकशाही अधिकाधिक प्रभावशाली होऊ शकते.

लोकशाही ही अशी शासन व्यवस्था आहे ज्यामध्ये जनता सार्वभौम असते. ती परिपूर्ण नाही, परंतु गुंतागुंतीच्या समाजांचे व्यवस्थापन करण्याचा हा सर्वोत्तम मार्ग आहे. लोकशाही राखणे आव्हानात्मक असू शकते, परंतु नागरिक लोकशाहीमध्ये सहभागी होऊ शकतात असे अनेक मार्ग आहेत. यामध्ये मतदान, विचारांचे स्वातंत्र्य, निषेध करणे इत्यादी.

लोकशाही म्हणजे काय?

लोकशाही म्हणजे नेमके काय? लोकशाही ही अशी व्यवस्था आहे जिथे लोकांना देश कसा चालवायचा याबद्दल अधिकार आहे. याचा अर्थ असा की सर्वांना समान अधिकार आहे आणि कोणताही एक गट कामकाजावर वर्चस्व गाजवू शकत नाही. लोकशाही राज्य हे कायद्यावरचालत असते, म्हणजेच सर्व नागरिक कायद्यासमोर समान आहेत. मतदानाद्वारे, नागरिक सरकारमध्ये कोणते प्रतिनिधि निवडून द्यायचे हे ठरू शकतात. लोकशाही ही अशी व्यवस्था आहे जिथे लोकांना त्यांच्या समाजात काय घडते याबद्दल मत मांडण्याचा अधिकार असतो.

लोकशाहीचे प्रकार

लोकशाहीचे दोन मुख्य प्रकार आहेत - प्रतिनिधी आणि प्रत्यक्ष. प्रतिनिधी लोकशाहीमध्ये, नागरिक आपले प्रतिनिधी निवडतात ते नंतर त्यांच्या वतीने कायदे करतात. या प्रकारची लोकशाही युनायटेड स्टेट्ससारख्या देशांमध्ये वापरली जाते, जिथे प्रत्येक राज्यात काँग्रेसमध्ये विशिष्ट संख्येने प्रतिनिधी असतात. थेट लोकशाही ही प्रजासत्ताकासारखीच असते, जिथे नागरिक निवडून आलेल्या अधिकाऱ्यांना निर्णय घेण्याऐवजी थेट कायद्यांवर मतदान करतात.

स्वीडन आणि रशियासारख्या देशांमध्ये सरकारचा हा प्रकार अधिक सामान्य आहे, जिथे नागरिकांचा त्यांच्या देशाच्या कामकाजात प्रतिनिधी प्रणालीपेक्षा जास्त सहभाग असतो. मानव म्हणून आपण ज्या मूल्यांना प्रिय मानतो त्यापैकी लोकशाही ही एक महत्वाची मूल्ये आहे. ती एक अशी सरकारी व्यवस्था आहे ज्यामध्ये त्यांच्याबद्दल घेतलेल्या निर्णयांमध्ये लोकांचा सहभाग असतो. त्याची व्याख्या अनेक प्रकारे करता येते, परंतु त्याच्या मुळाशी, लोकशाहीची ही अशी व्यवस्था आहे जिथे नागरिकांना त्यांचे नेते निवडण्याचा आणि त्यांच्या वतीने निर्णय घेण्याचा अधिकार असतो. तीन प्रकारची लोकशाही व्यवस्था आहे - राजेशाही, प्रजासताक आणि लोकशाही समाजवाद. प्रत्येकाची स्वतःची ताकद आणि कमकुवतपणा असतो. उदाहरणार्थ, राजेशाही कार्यक्षम निर्णय घेण्याची क्षमता असलेले मजबूत केंद्रीय सरकार प्रदान करते, तर प्रजासत्ताक कार्यकारी अधिकारावर नियंत्रण आणि संतुलन प्रदान करतात. एकंदरीत, लोकशाही हे एक शक्तिशाली साधन आहे ज्याचा वापर नागरी समाजांना प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि लोकशाही संस्थांना बळकट करण्यासाठी केला जाऊ शकतो.

लोकशाहीच्या संवर्धनात राजकीय पक्षांची भूमिका

लोकशाहीला चालना देण्यात राजकीय पक्षांची महत्त्वाची भूमिका असते. निवडणूक प्रचारादरम्यान आणि त्यांच्या सार्वजनिक जीवनात उमेदवारांना विविध मुद्द्यांवर भूमिका घेण्यास आग पाडून राजकीय पक्ष लोकशाही निवडणुकांना चालना देण्यास मदत करतात. यामुळे मतदारांना त्यांच्या राजकारण्यांवर लक्ष ठेवता येते आणि कोणाला मतदान करायचे हे ठरवता येते. शिवाय, राजकीय पक्ष कायदेकर्त्यांमध्ये एकमत निर्माण करण्यास मदत करतात, ज्यामुळे संपूर्ण लोकशाही प्रक्रिया मजबूत होते. ते सार्वजनिक शिक्षणात सहभागी होतात आणि जनमत घडवण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावतात, ज्यामुळे लोकशाही निवडणुका निष्पक्ष होतात याची खात्री करण्यास मदत होते. आदर्श परिस्थितीत, राजकीय पक्ष विचारांची देवाणघेवाण करण्यासाठी आणि नागरिकांमध्ये एकमत निर्माण करण्यास मदत करण्यासाठी एक व्यासपीठ प्रदान करतात. लोकशाही समाज राखण्यासाठी लोकशाहीला चालना देण्यात राजकीय पक्षांची भूमिका आवश्यक आहे.

लोकशाहीचे नागरिक म्हणून, लोकशाहीला चालना देण्यात राजकीय पक्षांच्या भूमिकेची जाणीव असणे ही तुमची जबाबदारी आहे. लोकशाहीमध्ये राजकीय पक्ष वेगवेगळ्या भूमिका बजावतात आणि त्यांनी लोकशाही प्रक्रियेत सक्रियपणे भाग घेतला पाहिजे! राजकीय पक्षांवर कधीकधी निवडणुका जिंकण्यासाठी घाणेरडे डावपेच वापरल्याचा आरोप केला जाऊ शकतो, परंतु त्यांना त्यांची भूमिका बजावण्याची परवानगी दिली तरच हे शक्य आहे. लोकशाही टिकवून ठेवण्यासाठी, जनतेने राजकीय पक्षांशी संवाद साधला पाहिजे आणि त्यांना विविध मुद्द्यांवर त्यांचे विचार कळवले पाहिजेत. शिवाय, सहभागाद्वारे लोकशाहीला चालना देऊन आणि धोरण ठरवण्यावर प्रभाव टाकून, राजकीय पक्ष सरकारला लोकांप्रती जबाबदार ठेवण्यास मदत करतात.

राजकीय पक्ष आणि लोकशाही मूल्ये

लोकशाही ही लोकशाहीच्या पायावर बांधलेली असते, ही एक अशी सरकार व्यवस्था आहे जिथे लोकांना त्यांचे नेते निवडण्याचा आणि त्यांचे मत मांडण्याचा अधिकार असतो. लोकशाहीला चालना देण्यासाठी राजकीय पक्ष महत्त्वाचे असतात कारण ते जनतेला महत्त्वाच्या मुद्द्यांबद्दल शिक्षित करण्याचे आणि त्यांच्या घटकांचे समर्थन करण्याचे काम करतात. शिवाय, भाषण स्वातंत्र्य आणि सभा यासारख्या लोकशाहीच्या मूल्यांचे आणि संस्थांचे समर्थन करण्यात राजकीय पक्षांची भूमिका महत्त्वाची असते. ते सरकारच्या कामगिरीवर लक्ष ठेवण्यासाठी वॉचडॉग एजन्सी म्हणून देखील काम करू शकतात. जागतिकीकरणाच्या युगात आपण प्रवेश करत असताना, लोकशाही मूल्ये पूर्वीपेक्षा अधिक महत्त्वाची असतील. या मूल्यांचे पालन करण्यात आणि आपल्या नागरी संस्था योग्यरित्या कार्य करत आहेत याची खात्री करण्यात राजकीय पक्ष महत्त्वाचे आहेत.

लोकशाहीचे नागरिक म्हणून, लोकशाहीला चालना देण्यात राजकीय पक्षांची भूमिका तुम्हाला माहिती असली पाहिजे. स्पष्ट विचारसरणी नसलेले पक्ष कोसळण्याची शक्यता जास्त असते, ज्यामुळे लोकशाहीवर गंभीर परिणाम होऊ शकतो. जर तुम्हाला तुमच्या लोकशाहीच्या आरोग्याची काळजी असेल, तर राजकीय पक्षाच्या मृत्यूचा तुमच्या देशावर होणाऱ्या परिणामांकडे लक्ष ठेवणे आवश्यक आहे. जेव्हा एखादा राजकीय पक्ष मरतो तेव्हा तो अनेकदा अस्थिर सरकार आणि वाढत्या हिंसाचाराच्या मागे सोडतो. यामुळे नागरी संस्थांमध्ये क्षय होऊ शकतो आणि सरकारवरील जनतेचा विश्वास कमी होऊ शकतो. राजकीय पक्षाच्या मृत्यूचे लोकशाहीवर गंभीर परिणाम होतात, म्हणून तुमच्या देशात असे घडत असल्याची कोणतीही चिन्हे तुम्ही पाहिली पाहिजेत.

लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांना प्रोत्साहन देण्यासाठी नागरी संस्थांची भूमिका

लोकशाही आणि मानवी हक्कांना चालना देण्यात नागरी संस्था महत्त्वाची भूमिका बजावतात . लोकांमध्ये संबंध निर्माण करून, ते रचनात्मक संवादासाठी एक व्यासपीठ तयार करतात. हे जनमत घडवण्यास आणि नागरिकांना चालू

घडामोडींबद्दल माहिती देण्यास मदत करते. याव्यतिरिक्त, नागरी संस्था धोरणकर्त्यांना लॉबिंग करण्याचे, बदलासाठी मोहीम राबविण्याचे आणि नागरिकांना सेवा प्रदान करण्याचे काम करतात. लोकशाहीची संस्था उभारण्यात आणि संस्था मजबूत ठेवण्यात त्यांचे प्रयत्न महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

नागरी समाजाचे महत्त्व

लोकशाही आणि सुशासनाला चालना देण्यात नागरी संस्था महत्त्वाची भूमिका बजावतात. ते लोकांना त्यांच्या तक्रारी मांडण्यासाठी, आवाज उठवण्यासाठी आणि लोकशाही मूल्यांच्या महत्त्वाबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यासाठी एक जागा प्रदान करतात. सरकारी धोरणांवर लक्ष ठेवण्याव्यतिरिक्त, ते लोकशाहीच्या तत्त्वांबद्दल आणि समाजात त्यांचे महत्त्व याबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यासाठी देखील काम करतात. ते एक मजबूत सार्वजनिक क्षेत्र तयार करण्यास मदत करतात, जे मानवी हक्कांना प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि व्यक्तींच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी आवश्यक आहे. नागरी संघटनांना बळकटी देऊन, आम्ही

लोकशाहीला चालना देण्यासाठी नागरी संस्था का आवश्यक आहेत?

लोकशाही म्हणजे फक्त राजकीय संस्था आणि निवडणुका नाहीत. ती म्हणजे नागरी समाजांचा सहभाग कसा असतो याबद्दल देखील आहे. नागरी संघटना मानवी हक्क आणि स्वातंत्र्यांसाठी लढून, वेगवेगळ्या गटांमध्ये विश्वास आणि समज निर्माण करून, लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांच्या महत्त्वाबद्दल जागरूकता निर्माण करून आणि समुदायाची भावना निर्माण करून लोकशाहीला प्रोत्साहन देतात. थोडक्यात, लोकशाहीला निरोगीपणे चालना देण्यासाठी नागरी समाज आवश्यक आहेत. त्यांच्या कठोर परिश्रमांमुळे, येत्या काळात लोकशाहीची भरभराट होत राहील याची आपण खात्री बाळगू शकतो.

लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांमध्ये नागरी संस्था कशा प्रकारे योगदान देतात

आपल्याला माहिती आहेच की, लोकशाही ही एक मौल्यवान आणि नाजूक व्यवस्था आहे जिला भरभराटीसाठी सतत संगोपन आणि पाठिंबा आवश्यक असतो. येथेच नागरी समाज येतात. त्यांच्या विविध उपक्रमांद्वारे, नागरी समाज लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांना प्रोत्साहन देण्यासाठी काम करतात. हे समाज लोकांमध्ये विश्वास निर्माण करण्यास, त्यांच्यात एकता आणि समज वाढवण्यास आणि मानवी हक्कांना प्रोत्साहन देण्यासाठी काम करतात. जगभरात लोकशाही वाढत राहावी आणि समृद्ध व्हावी यासाठी, नागरी समाजाच्या उपक्रमांना पाठिंबा देणे आवश्यक आहे.

लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांना प्रोत्साहन देण्यात नागरी संस्था महत्त्वाची भूमिका बजावतात. लोकशाहीसाठी सार्वजनिक समर्थन निर्माण करून, मानवी हक्कांसाठी लढून आणि सरकारला लोकांप्रती जबाबदार बनवण्यासाठी त्यावर लक्ष ठेवून ते हे करतात. समाजात त्यांचे महत्त्व चांगल्या प्रकारे समजून घ्या. नागरी संघटना लोकशाहीला प्रोत्साहन देतात आणि नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण करतात अशा अनेक मार्गांपैकी काही खालीलप्रमाणे आहेत:

1. ते नागरिकांना त्यांच्या सरकारशी संवाद साधण्यासाठी एकत्रित करून लोकशाहीसाठी सार्वजनिक समर्थन निर्माण करण्यास मदत करतात.

2. ते उल्लंघनांबद्दल जागरूकता निर्माण करून आणि पीडितांच्या वतीने वकिली करून मानवी हक्कांचे रक्षण करण्यासाठी काम करतात.

3. ते निर्वासितांना शिक्षण आणि रोजगाराच्या संधी यासारख्या आवश्यक सेवा देऊन समाजात एकात्म होण्यास मदत करतात.

4. कधीकधी, ते भेदभाव किंवा सामाजिक बहिष्काराचा सामना करणाऱ्या उपेक्षित गटांना पाठिंबा देतात.

लोकशाही मूल्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी नागरी संस्थांवरील मर्यादा

लोकशाही मूल्ये आणि संस्थांना प्रोत्साहन देण्यात नागरी संस्था महत्वाची भूमिका बजावतात. त्यांचे अनेक फायदे असूनही, नागरी संस्था अनेकदा अपयशी ठरतात. हे विशेषतः कमकुवत प्रशासन आणि अप्रभावी नागरी समाज संघटना असलेल्या देशांमध्ये खरे आहे. लोकशाहीला प्रभावीपणे चालना देण्यासाठी, नागरी संस्थांनी या मर्यादांचा विचार केला पाहिजे आणि लक्ष्यित हस्तक्षेपांद्वारे त्यांच्या क्षमता वाढवण्यासाठी काम केले पाहिजे. मानवी हक्कांना प्रोत्साहन आणि संरक्षण देण्यात नागरी संस्थांची आणखी एक महत्त्वाची भूमिका; या पायाशिवाय, लोकशाहीला लोकप्रियता मिळवण्यात लक्षणीय आव्हानांना सामोरे जावे लागेल.

नागरी संस्थांमध्ये राजकीय स्पर्धा

नागरी समाजांमधील राजकीय स्पर्धेमुळे निष्ठावंत मतदार आणि पक्षांची गरज निर्माण होते. यामुळे नागरी समाज संघटनांवरील नागरिकांचा विश्वास कमी होतो आणि लोकशाहीला कमकुवत बनवले जाते. परिणामी, नागरी समाज संघटना सार्वजनिक वस्तू आणि सामाजिक भूमिकांना प्रोत्साहन देण्यात कमी प्रभावी ठरतात. नागरिकांना निष्ठा बदलणे किंवा त्यांच्या पसंतीच्या पक्षापासून दूर जाणे आव्हानात्मक वाटते कारण त्यांना त्यांच्या सामाजिक गटाकडून बहिष्कृत किंवा शिक्षा मिळणे यासारखे नकारात्मक परिणाम होण्याची भीती असते. शेवटी, यामुळे नागरिकांचा राजकीय सहभाग आणि नागरी सहभाग कमी होतो, ज्यामुळे शेवटी आपल्याला माहित असलेली लोकशाही नष्ट होते.

पक्ष नागरिकांच्या अपेक्षा पूर्ण करण्यात अपयशी ठरत असल्याने, त्यांना पुन्हा निवडून येणे अधिकाधिक कठीण होत चालले आहे. यामुळे लोकशाही समाजात नागरी समाजाची भूमिका महत्त्वाची ठरते. नागरी समाज लोकांना एकत्रित करून आणि राजकीय पक्षांना त्यांच्या आश्वासनांची पूर्तता करण्यासाठी दबाव आणून एक महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतो. संकटाच्या काळात, नागरी समाज नागरिक आणि सरकारमधील एक महत्त्वाचा पूल देखील बनू शकतो, ज्यामुळे कोणतेही मतभेद किंवा तणाव कमी होण्यास मदत होते. तथापि, पक्ष त्यांच्या हितसंबंधांमध्ये दृढ होत असताना, त्यांच्यासाठी मार्ग बदलणे अधिकाधिक कठीण होत जाते. नागरिक आता पारंपारिक राजकीय व्यवस्थेबाहेर पर्याय शोधतात, जसे की नागरी समाज संघटना किंवा नवीन राजकीय चळवळी.

लोकशाही संस्थांमध्ये नागरी समाज आणि पक्ष व्यवस्था महत्त्वाची भूमिका बजावत असल्याने, सामाजिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी आणि लोकशाही पक्षांतर रोखण्यासाठी ते कसे कार्य करतात हे समजून घेणे आवश्यक आहे. नागरी समाज आपलेपणा आणि सामूहिक ओळखीची भावना प्रदान करून सामाजिक सुव्यवस्थेला मदत करतो. जेव्हा हे दोन घटक उपस्थित असतात, तेव्हा नागरिक त्यांच्या सरकारच्या धोरणांशी असहमत असले तरीही त्यांच्या संबंधित संस्थांशी एकनिष्ठ राहण्याची शक्यता जास्त असते. या संदर्भात स्वयंसेवी संस्था महत्त्वाची भूमिका बजावतात कारण त्या बदलासाठी उत्प्रेरक म्हणून काम करू शकतात. नागरी समाज आणि पक्ष व्यवस्था एकत्र कसे काम करतात हे समजून घेऊन, आपण हे सुनिश्चित करू शकतो की मतभेद असले तरीही लोकशाही मजबूत राहील.

आपण चांगल्या भविष्याचे स्वप्न पाहू शकतो का? बरं, या उज्ज्वल उद्याला पुढे नेण्यासाठी नागरिक किती सक्रिय आहेत यावर उत्तर अवलंबून आहे - तथापि, प्रवेश. नागरिकांचा सहभाग अनेक माध्यमांचे असू शकतो. आपण जितके जास्त सहभागी होऊ, तितकेच आपल्या सर्वांना आशा असलेला उज्ज्वल उद्या निर्माण करण्याची शक्यता जास्त असते!

लोकशाहीसमोरील आव्हाने

लोकशाही ही आपल्या समाजातील सर्वात महत्वाच्या संस्थांपैकी एक आहे आणि ती मजबूत राहिली पाहिजे. दुर्दैवाने, लोकशाही अनेक आव्हानांना तोंड देत आहे ज्यामुळे त्यांचे भविष्य धोक्यात येत आहे. या आव्हानांमध्ये जागतिकीकरण, असहिष्णुता, सोशल मीडिया , इत्यादींचा समावेश आहे. या सर्व घटकांमुळे लोकांमध्ये लोकशाहीवरील विश्वासाचा अभाव निर्माण होत आहे, ज्यामुळे तिचा पाया ढासळत आहे. लोकशाही आपल्या समाजाचा आधारस्तंभ बनून राहावी म्हणून आपण या समस्यांना प्रत्यक्ष सामोरे जावे. जगभरात लोकशाहीची भरभराट व्हावी यासाठी बरेच काम करणे आवश्यक आहे. जगभरात लोकशाही हळूहळू पण सातत्याने कमी होत चालली आहे. वेगवेगळ्या देशांमधील लोकशाहीची स्थिती आणि आर्थिक स्थिरता आणि लोकशाही यांच्यातील सहसंबंधावरून हे स्पष्ट होते. लोकशाही जसजशी कमी होत जाते तसतसे आर्थिक स्थिरता आणि नागरी स्वातंत्र्य देखील कमी होत जाते.

निष्कर्ष

आपल्याला चांगल्या भविष्याचे स्वप्न पाहण्याची गरज आहे यात शंका नाही. आपल्या दीर्घकालीन उद्दिष्टांना साकार करण्यासाठी आपण काम करू शकतो हा एकमेव मार्ग आहे. परंतु आपली स्वप्ने प्रत्यक्षात येण्यासाठी, आपण प्रभावी समर्थक असले पाहिजे. याचा अर्थ आपली उद्दिष्टे जाणून घेणे आणि ती साध्य करण्यासाठी इतरांसोबत एकत्र येणे. तुमच्या संदेशाचे प्रभावीपणे प्रसारण करण्यासाठी आणि तुमच्या कारणाचे महत्त्व इतरांना पटवून देण्यासाठी, हातात असलेल्या समस्यांची स्पष्ट समज असणे आवश्यक आहे. परंतु सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, त्यासाठी सामूहिक प्रयत्नांची आवश्यकता आहे - चला आपण सर्वजण या कारणाच्या मागे जाऊया आणि आपली स्वप्ने प्रत्यक्षात आणण्यास मदत करूया! नागरी समाज संस्थांच्या विकासासाठी काम करून लोकशाही आणि सुशासनाला चालना देण्यात नागरी समाज महत्त्वाची भूमिका बजावतात. कायद्याच्या नियमावर आधारित लोकशाही संघटनांमध्ये या संस्था इतर गोष्टींबरोबरच महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

संदर्भ-

1. www.britannica.com.16/08/2023
2. https://academic.oup.com, April 2017
3.https://ir.unishivaji.ac.in
4.https:www.tandifonline.com
5.www.akshamama.com.10/03/2022
6.Acharya Vinoba Bhave, Ramgopal Sharma, Prabhat Prakashan, ebook, Sep.04,2024
7.Ganesh Mantri, Gandhi & Dr. Ambedkar, Prabhat Prakashan,2020